

O TEATRO

Como actividade complementaria nos centros de Bacharelato

María de la Paz Padín Castro

Instituto de Bacharelato Rosalía de Castro,
Santiago de Compostela.

A experiencia de facer teatro con alumnos, neste caso de institutos de Bacharelato, é moi completa, sobre todo dende un punto de vista humano, polos moitos aspectos que presenta este traballo, o cal produce moita satisfacción tanto nos alumnos coma nos profesores que o realizamos.

Creo, sinceramente, que non é unha experiencia extraescolar máis, aínda que tampouco quero afirmar que sexa a máis interesante das moitas que se poden desenvolver. Pero, sen dúbida, o feito de darlles ocasión ós alumnos para que fagan teatro é algo que enriquece as súas vivencias con momentos que xamais esquecerán, pois teranos sempre presentes e nunca os borrarán da súa memoria. E isto afirmoo baseándome na miña longa dedicación ó teatro, que me permite constatar, cando me atopo con alumnos cos que compartín eses momentos emocionantes e creativos, ás veces un pouco estresantes, e sen importalo que pasase, de que maneira eles recordan os mínimos detalles daquel ensaio, ou aquel compañeiro, ou as mil e unha anécdotas que conforman esa realidade máxica e de mil aspectos que é o teatro.

Pero foi neses encontros que ás veces sigo tendo cos alumnos que compartiron comigo a rica actividade teatral, cando me decatei da moita importancia que tivo para eles, moita máis da que eu supuxera; pois lémbrense do reto que era para eles subir a un escenario, nun salón abarrotado de compañeiros, amigos e familiares; de como tiñan que controlar, á unha e sen alterarse, a voz, os xestos, os movementos, o texto, a música, as réplicas ós outros actores, etc.; e de como resultaba todo moi fácil, por esa estraña e misteriosa complicidade que se produce de inmediato entre actores e público, que é a causa de que nos terribles días da estrea os actores noveles non o parezan, e nos brinden con sorprendentes actuacións, que nos fan vivir momentos moi intensos, que compensan nun instante as mil dificultades que houbo que superar para poñer as nosas ideas enriba dun tablado.

Certamente, son moitas as dificultades que se atopan para facer teatro nos institutos, e por bastantes razóns. Falarei só das máis importantes.

En xeral, a falta de espazo nos centros de Bacharelato impide dispoñer

Grupo: "Libro de Buen Amor", curso - 86-87

dunha aula que estea libre de material escolar para poder realiza-los ensaios nela, e os ensaios son a actividade máis importante de toda a tarefa de representación teatral. De maneira que hai que ensaiar en aulas ocasionalmente libres, pero das que hai que retirar mesas, cadeiras, etc., para gañar a penas uns metros cadrados que nos permitan imaxinar, en miniatura, un espacio escénico.

Pero máis negativa aínda cá falta dun imprescindible espacio para ensaios teatrais é a sobrecarga de traballo que soportan os nosos alumnos de Bacharelato, con horas lectivas de máis, programas amplísimos, continuas avaliacións, etc., ó que lle hai que engadi-la necesidade de obter unhas cualificacións que lles permitan acceder ás carreiras desexadas. Esta situación case impide que se poida levar a

cabo nos institutos outro labor que non sexa o académico... Realizar, fóra disto, traballos culturais para fomenta-la creatividade e a formación artística dos nosos alumnos, resulta unha tarefa heroica para eles, e incluso para o profesor. E tampouco axuda a falta de aprecio da nosa Administración, que puiden comprobar, sen que me cause moita sorpresa, con motivo do concurso de méritos que o colectivo de docentes tivemos hai pouco. No devandito concurso, once anos sucesivos de traballo en actividades extraescolares de teatro en galego e en castelán, representando obras orixinais e traducidas, etc., que esixiron incontables horas de dedicación, mereceron a cualificación de cero puntos, por non incluílas o baremo como puntuables. Este proceder amosa a cegueira e a insensibilidade da Administración para fomentar, aínda que sexa nun grao mínimo, a creatividade

de nos centros de ensinanza; polo que a ninguén lle debe estrañar que as referidas actividades sexan tan escasas, e que aínda se desanime quen con vocación teimosa porfía en levalas a cabo.

Mais se nos esquecemos da restra de obstáculos e de agravios, as compensacións que se atopan cando se realizan actividades teatrais son moitas e proceden dos alumnos, que en xeral aceptan entusiasmados poder levar a cabo unha actividade na que nunca pensaran. Para algúns, é isto o principio dunha afección que vai continuar cando deixen o instituto.

Xa no terreo das realizacións, foi no curso 1981-1982 cando conseguimos instalar un escenario no ximnasio ubicado no soto do Instituto. Para o acto, baixamos uns moi bos e pesados bancos de madeira. A pouca altura do soto e a moita do escenario obrigaba ás esforzadas actrices a traballar encollidas. Isto favoreceu, sen dúbida, a comicidade que xa tiña a obra, e foi moi celebrado polos alumnos. Pero veu ser unha tortura para don Hilario, o querido e lembrado director durante tantos anos do Instituto Rosalía de Castro, quen me confesaba, finalizado o acto, que lle parecía un milagre que tódalas alumnas saíran ilesas da arriscada representación. Pero a verdade é que o "risco" estaba calculado, e no seguinte curso académico puxémo-lo escenario nos corredores; aínda que isto tampouco resultou, xa que a moita luz e os ruídos impedían unha mínima ambientación. Outra vez, levámo-lo escenario ó patio central do instituto, pero estragóuno-lo acto a chuvia, que apareceu no momento de comeza-la función. E na derradeira, superadas algunhas dificultades que neste caso loxicamente se presentaban, conseguimos instala-lo noso teatro na preciosa capela do Instituto. Remataba así un espe-

cial via crucis, que tivo fin onde debera comezar. Despois disto, a actividade teatral desenvolveuse dunha forma continuada, cada vez con máis apoios tanto da dirección coma do resto do profesorado.

No curso 1983-1984, cun alumna-do só de rapazas, representámo-lo entremés de Cervantes *La guarda cuidadosa*, obra curta e moi divertida. As alumnas Rosa Bouzas e María Ben encarnaron á perfección, respectivamente, os papeis de soldado fanfarrón e de astuto sacristán. A música, elemento tetral básico, aparece ó final da obra, xa que é propio dos entremeses rematar en festa, con tunos, coplas, bailarinas, etc.

A experiencia foi tan positiva que continuámo-las representacións teatrais con outro entremés cervantino, *El juez de los divorcios*. O resultado aínda foi mellor, por se-lo tema moi actual.

Coa obra *Esperpento modernista*, representamos (no curso académico 1984-1985) por primeira vez algo orixinal noso. O protagonista, don Ramón del Valle-Inclán, chega á librería do avarento Zaratuza en compañía duns xoves poetas. Estes buscan cartos para publicar un libro no que se recollen os seus poemas preferidos. O desenvolvemento da acción é un ameno percorrido poético desde comezos do século XX ata aproximadamente os anos corenta. A arte dos xoves recitadores e os enxeñosos comentarios de Valle consiguen vence-la tacañería do libreiro, que consente en financiárlle-la publicación. As alumnas Berta Barcia, con capa, melenas, quevedos e ceo incluído, recreou un Valle-Inclán que o parecía de verdade.

No curso seguinte (1985-1986), sobre textos da segunda parte do *Quijote*

Personajes de: "La Guarda Cuidadosa", curso - 83-84

representamos *Sancho en la Ínsula Barataria*. Eu estaba interesada especialmente neste traballo. Tiña o convencemento de que a selección de diálogos e de personaxes axudarlle ó alumno a comprender mellor a grandeza e a singularidade desta obra. No texto representado, pretendíase deixar claras a frivolidade dos Duques, a humanidade de don Quijote e, sobre todo, a inxenuidade, tenrura e comicidade do gran personaxe que é Sancho. Podo dar fe de que isto último conseguímollo, aínda máis do que esperabamos. A alumna Isabel Bermejo, que encarnaba a Sancho e que xa nos ensaios viña amosando extraordinarios dotes para a escena, o día da estrea resultou ser unha actriz de comicidade irresistible, pois nesta ocasión exhibiu un repertorio moi variado de xestos, bambeos, carantoñas, modulacións, etc. que provocaron continuos aplausos e risadas dos espectadores. Todo isto era

máis do que o fidalgo don Quijote (María Luisa Pasín) podía aguantar mentres daba os seu famosos consellos; polo que tamén caeu na risa, que parecía de nunca parar. Sancho, que sabía que el era o causante de todo, miroume suplicante e buscando unha solución; pero eu, que ría a cachón, non podía socorrer a ninguén... Na derradeira, dominando maxistralmente o seu papel, Sancho soubo converter aquel momento nun dos máis solemnes e emotivos que eu recordo, pois mirando con asombro e tristeza cara ó rideiro de don Quijote, díxolle: "Señor, estou algo doído polas vosas risas... Xa vexo que, coma os demais, pensades de min que son un pobre e aparvado escudeiro que non serve para gobernador". Entón interrompeuno don Quijote, que poñéndose serio e afectuoso pediulle disculpas. E a representación seguiu, ata converterse nun regalo dos que non se esquencen. Así o entendeu o público, que

premiou ós actores con grandes aplausos.

Neste mesmo curso traducimos ó galego e representamos *O enfermo imaxinario*, de Molière, e *O avaro*, de Max Aub. Para face-las traducións colaborou con-nosco o Seminario de Lingua Galega. Conservo un grato recordo da obra de Max Aub, da que fixemos unha adaptación con predominio musical. Na representación desta obra tiveron unha actuación destacada Berta Barcia e Chus Aldariz.

Unha alegría moi grande tivena o 26 de abril do curso académico 1986-1987, ó facerse realidade no escenario un resumo de partes importantes do *Libro de Buen Amor*, do Arcipreste de Hita. Eu estaba segura, pola experiencia da aula, de que ós alumnos lles gustaría este texto, por iso non me sorprendeu velos celebrar e aplaudir-las diferentes escenas: os encontros coas serranas; as aldraxes contra o viño (estas recitadas por personaxes que aparentaban estar bébedos); a representación dos vicios e dos pecados capitais (acompañada con música de Beethoven, e capas e mallas de cores diferentes para cada vicio), e o episodio satírico de Don Pitas Payas. Todo isto acompañado dos comentarios da intransixente Doña Coresma e o malicioso Don Carnal. Este último semella se-lo propio Arcipreste, que, repoludo e de rostro sanguíneo, por un lado denuncia os perigos do mundo, e por outro demostra ter unha gran experiencia deles. Os alumnos parece que comprenden as intencións do autor, que lles resulta moi simpático.

Despois do dito, decátome de que a lista de obras teatrais e de anécdotas que se podía citar sería moi extensa. Está claro que cada representación é todo un mundo de vivencias e de recordos, e de que o teatro é unha experiencia extraordi-

naria, aínda que este se faga con poucos medios e por pura afección.

Nesta última parte só salientarei, moi á lixeira, aquilo que considero de máis interese. Lémbrome daquel Pórtico da Gloria, de asombrosa perfección e de gran formato, realizado pola profesora Soledad Pite, que foi o telón de fondo do noso *Celtas sin filtro*, de Méndez Ferrín, que representamos no curso 1987-1988, e que foi a admiración de todos cantos pasaron por diante do noso instituto, pois ó noso infatigable director, Ubaldo Rueda, ocúrruse-lle expoñelo na fachada do edificio. Tamén Soledad Pite nos axudou, cun impresionante retrato, a ambientar *O retrato*, de Ramón Lourenzo, que representamos no curso 1988-1989. Nesta obra, a alumna Ana Gago, actriz de múltiples dotes, encarnou con gran fidelidade ó difícil e atormentado personaxe.

Baseándonos na obra de Méndez Ferrín, fixemos unha versión orixinal que titulamos *Celtas infiltrados*. Un grupo de 45 alumnos traballou sen descanso para poder facer unha boa crítica do mundo estudian-til, da que ninguén nin nada quedase fóra. Para esta representación contamos coa axuda da multifacética Adela Moldes, artista ben coñecida polos afeccionados ó teatro. Coa colaboración dela melloramos moito a estética das nosas escenificacións. E con ela aprendemos novos recursos interpretativos. Tamén nos asombraron as súas moitas habilidades para os traballos manuais, pois é quen de facer tanto un decorado de gran tamaño como unha miniatura de increíble perfección.

O traballo de Adela Moldes brillou especialmente na adaptación queu fixemos da obra de Álvaro Cunqueiro *Na pouxada do meu amo Merlin*. A casa de

Miranda do sabio Merlín é o marco axeitado para desenvolver parte da maxia da obra de Cunqueiro. A música acompaña e serve de contrapunto ós diferentes episodios, nos que se mesturan prosa e verso.

Non quero rematar esta exposición sen facer referencia ós Recitais poéticos, que me gustan moito. Poden acadar gran perfección se cumpren uns requisitos mínimos: dotes axeitados no recitador, acompañamento musical e unha boa ambientación. Dos moitos que fixemos, salientaría “Palabra de mujer”, que despois publicou o Instituto, e “Quevediana”, recital satírico de Amparo Amorós, coa colaboración das alumnas Paula Fernández, Mónica Davila e Ana Gago.

Tamén me gustan as adaptacións de contos. Se se lles dá o ritmo que esixe o teatro, entreteñen moito. Entre outras que fixemos, recordo especialmente *Los bisonés de Don Ramón* (no curso 1989-1990) e *Lances del pretendiente Osorio Frutos*, de Rafael Sánchez Mazas.

No curso 1988-1989 representamos *Drama generacional*, obra escrita por Rosa Calvo Iglesias, alumna de COU no Instituto Rosalía de Castro. A devandita obra foi moi eloxiada polos membros do Centro Dramático Galego, que asistiron á súa representación. Tamén tiñamos daquela un grupo de teatro de bacharelato nocturno, cun cadro de actores e actrices dirixidos polo profesor Pepe Filgueira, que sempre estaba disposto a axudarnos. Persoas coma el son as que fan posible que actividades tan complexas coma as teatrais se poidan levar a cabo nos institutos.

Xa no curso 1988-1989, baseándonos na conferencia de Ortega parodiada por Luis Martín Santos en *Tiempo de silen-*

cio, conseguimos aquel divertido *Propiedades esenciales y existenciales de la manzana*. O peso da representación levá-rao o alumno José María Lorenzo, que tiña gran vocación para o teatro e era incansable colaborador noso. O último que representamos, en abril do 93, foi unha adaptación de *Fuenteovejuna*, de Lope de Vega. Só tiñamos, ó comenza-lo traballo, 15.000 pesetas, o entusiasmo de Adela Moldes e unha viaxe en autobús ó “Mercadillo”, co fin de comprar teas coas que confeccionalo vestiario que imitase o do século XV. Volveamos con catro bolsas acuguladas de variadísimas teas, e aínda nos sobraron cartos. Isto debeuse ás mañas de Adela para comprar moito e barato. En poucos días, estas humildes teas foron transformadas en preciosos traxes de época. O milagre foi obra dun bo grupo de profesoras do centro, coordinadas por Josefina da Torre, e o seu traballo, unha axuda moi valiosa para nós. E este foi o primeiro éxito de *Fuenteovejuna*. O segundo obtivérono os alumnos que participaron como actores na representación da obra, pois actuaron con todo o seu entusiasmo. Pero merecen ser destacadas a tenrura de Alberto Ferro, encarnando a Frondoso; a fachenda de David Ferro, impresionante Comendador; e, sobre todo, a forza e intensidade expresivas de Marta Iglesias, dándolle vida a unha espléndida Laurencia e conseguindo emocionarnos a todos. Foi máis do que podíamos esperar.

Nos meses vindeiros contaremos cun moderno salón de actos. Isto vai favorecer, sen dúbida, o desenvolvemento de actividades extraescolares en xeral, e do teatro en particular. Esperamos que os primeiros que se beneficien disto sexan os nosos queridos alumnos, que, no fin de contas, son para un profesor o único importante